

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIIYANING TARIXIY-FALSAFIY ILDIZLARI

Atamuratov Shuxrat

magistrant

Ájiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15622884>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-June 2025 yil

Ma'qullandi: 07-June 2025 yil

Nashr qilindi: 09-June 2025 yil

KEY WORDS

Milliy qadriyatlar, tarbiya, tarixiy-falsafiy ildizlar, ma'naviyat, Qoraqalpoq og'zaki ijodi, Ajiniyoz, Berdaq, Kunxoja Ibrayim uli, Alisher Navoiy, islomiy meros, yoshlarga tarbiya, ma'rifat, vatanparvarlik, ilm, axloq.

ABSTRACT

Ushbu maqolada milliy qadriyatlar asosida tarbiyaning tarixiy-falsafiy ildizlari o'rganilgan. Maqolada Qoraqalpoq xalqining og'zaki ijodi va mutafakkirlarining (Kunxoja Ibrayim uli, Berdaq) merosi yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashdagi o'rni ko'rsatildi. Shuningdek, islomiy meros va sharqona falsafa ta'siri ta'kidlandi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning milliy qadriyatlar haqidagi fikrlari maqolada asosiy o'rin tutadi. Maqola yosh avlodni ma'naviy yetuk shaxs qilib tarbiyalashga oid ilmiy mulohazalar va misollarni o'z ichiga oladi.

Bugungi kunda yoshlarni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiya berish dolzarb masalaga aylangan. Xususan, milliy qadriyatlarimiz yosh avlodning ma'naviy-axloqiy kamolotida asosiy omil sifatida maydonga chiqmoqda. Zero, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va qadriyatlarimizni asrab-avaylash – bu mustaqilligimizning asosi, ertangi kunimiz poydevoridir" (Mirziyoyev, 2022) [2].

Asosiy qism. Milliy qadriyatlar deganda bir xalqning asrlar davomida shakllangan urf-odatlar, an'analari, madaniy merosi, til, din, axloqiy qarashlari tushuniladi. Ular har bir avlodning dunyoqarashini shakllantirishda, shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Tarixiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, har qanday jamiyatning taraqqiyoti, eng avvalo, o'z milliy qadriyatlariga bo'lgan munosabat bilan belgilanadi.

O'zbek va Qoraqalpoq xalqlarining boy og'zaki ijod merosi, jumladan, maqollar, dostonlar, xalq ertaklari va qadimiy urf-odatlar zahirida yotgan tarbiyaviy g'oyalar yoshlar ongu tafakkurini shakllantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Masalan, qoraqalpoq xalq og'zaki ijodida keng tarqalgan "Qoblan batir", "Edige", "Alpamis" kabi eposlarda jasorat, vatanparvarlik, ota-onaga hurmat kabi qadriyatlar ulug'lanadi. "Qoblan batir"da botirlik va vatan himoyasi, "Edige"da do'stlik va halollik, "Alpamis"da esa sadoqat va fidoyilik mavzusi markazda turadi. Jumladan, "Alpamis" dostonida Alpomishning o'z so'zida turishi, oilasiga va yurtiga sodiqligi orqali bugungi yoshlarga o'rnak bo'la oladigan jasorat, sadoqat kabi qadriyatlar ifoda topgan:

"Men Alpomish – dushmanga o'lim, Yurtim uchun yuragimda bor alam va ilim" (Qoraqalpoq xalq eposlari antologiyasi, 1995)[7].

Qoraqalpoq maqollarida esa tarbiyaviy mazmun kuchli: masalan, "Ilmi bar – nurli bar" (Ilm bor joyda nur bor), "Ulg'aymay turip, ulug' bolmaysan" (Tajriba ortmay ulug' bo'lmaysan) kabi hikmatlar yoshlarni ilm, mehnat va sabrga da'vat etadi. Bunday hikmatlar xalq donishmandligining natijasi bo'lib, yoshlarni halollik, fidoyilik, sabr va toqatga chorlaydi (Qoraqalpoq maqollar va hikmatlar to'plami, 2000)[8].

Bu borada Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Mahmud Qoshg'ariy kabi mutafakkirlarning asarlarida ifodalangan g'oyalar muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, qoraqalpoq mutafakkirlaridan biri Ajiniyoz Qosiboy o'g'lining she'riy merosida ham xalqparvarlik, axloqiy poklik va ilmga intilish g'oyalari kuchli aks etgan. Uning:

"Ilm bilan yur, jaholat yomon, Jaholatda yo'qdur tuzuk zamon" (Ajiniyoz, 1988) [6] – degan misralari yoshlarni ma'naviyatga chorlovchi kuchli da'vatdir. Yoki:

"Bolam, o'qi, bo'l ilmga dosh, Ilmli bo'lsang – dunyo keng"

– degan satrlar orqali Ajiniyoz yoshlarni ilm olishga, ma'naviy yuksalishga chaqiradi. U o'z she'rlarida ko'p bora zamona, axloq, ilm, vatanparvarlik haqida chuqur mushohadalar yuritadi:

"Ko'ngli pokning so'zi shirin, Ilmga do'st – olamga nurin".

Milliy qadriyatlar tarixiga nazar tashlasak, ular sharqona tafakkur, islomiy e'tiqod va mahalliy urf-odatlar bilan uzviy bog'langanini ko'ramiz. Masalan, qadimiy turkiy tamaddun, islom sivilizatsiyasi va Temuriylar davri ma'naviy merosida axloqiy fazilatlar, odob-axloq, kattaga hurmat, vatanparvarlik g'oyalari asosiy o'rin tutgan.

Abu Nasr Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida fazilatli jamiyat va uning asosiy mezonlari haqida so'z yuritarkan, inson tarbiyasini birinchi o'ringa qo'yadi. Forobiyning fikricha, "inson jamiyatdan tashqarida yashay olmaydi, u ijtimoiy mavjudotdir", shunday ekan, jamiyatni barqaror saqlashning asosiy garovi – bu to'g'ri tarbiya va sog'lom qadriyatdir (Forobiy, 1993) [3].

Ahmad Yassaviy tasavvuf g'oyalari orqali insonni nafaqat diniy, balki axloqiy jihatdan kamolga yetkazishni maqsad qilgan. Uning "Hikmatlar" asarida:

"Ko'ngling pok bo'lsa, sen haqdin yiroqmas, Til pok bo'lsa, qalbingda gard yo'qmas" (Yassaviy, 1991)[4]

– kabi misralari axloqiy tozalik va qalb pokligini targ'ib qiladi.

Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash, rivojlantirish va yoshlar ongiga singdirishga qaratilgan keng ko'lamlı ishlar amalga oshirildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bu borada shunday deydi: "Agar biz yosh avlodni ma'naviy yetuk, vatanparvar, bilimli etib tarbiyalay olmasak, qanday zamonaviy islohotlarni amalga oshirmaylik, baribir kutilgan natijaga erisha olmaymiz" (Mirziyoyev, 2021) [1].

Davlat dasturlari, xususan, "Ma'naviyat va ma'rifat" markazlari, "Yoshlar ishlari agentligi" faoliyati orqali milliy tarbiya masalalari tizimli ravishda yo'lga qo'yildi. Bu jarayonda asosan tarix, adabiyot, falsafa va din fanlari orqali yosh avlodga milliy g'urur, tarixiy xotira va axloqiy mezonlar singdirilmoqda. Qoraqalpog'istonda ham "Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti", Qoraqalpoq filologiyasi va xalq og'zaki ijodi bo'yicha ilmiy markazlar yoshlarni milliy meros asosida tarbiyalashga hissa qo'shmoqda. Nukusdagi bolalar kutubxonalari, muzeylar, folklor to'garaklari orqali yosh avlod ajdodlar merosini amalda o'rganmoqda.

Xulosa. Milliy qadriyatlar asosidagi tarbiya – bu xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy

yodgorligi va ijtimoiy barqarorlikning asosi hisoblanadi. Bu qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish esa kelajakda yuksak ma'naviyatli, Vatanga sadoqatli, barkamol avlodni shakllantirishning kafolati bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, Qoraqalpog'iston xalqi tarixiy-madaniy merosini chuqur o'rganish va uni ta'lim-tarbiya tizimiga joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Har bir ota-ona, ustoz, jamoatchilik vakillari yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda o'z hissasini qo'shmog'i zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. (2021). Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. (2022). Ma'naviyatli jamiyat – taraqqiyot poydevori. – T.: Ma'naviyat, 2022.
3. Forobiy A.N. (1993). Fozil odamlar shahri. – T.: Fan, 1993.
4. Yassaviy A. (1991). Hikmatlar. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991.
5. Quron va Hadisda tarbiya tamoyillari. – T.: O'zbekiston musulmonlari idorasi, 2019.
6. Ajiniyoz. (1988). Tanlangan asarlar. – Nukus: Qoraqalpoqstan, 1988.
7. Qoraqalpoq xalq eposlari antologiyasi. (1995). – Nukus: Qoraqalpoqstan baspasi, 1995.
8. Qoraqalpoq maqollar va hikmatlar to'plami. (2000). – Nukus: Bilim, 2000.

INNOVATIVE
ACADEMY